MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bandwagoning Strategy and Free-Rider Seeking: The Case of Azerbaijan

Dr. Fazlı Doğan, Selçuk University

Abstract

Russian Federation's relations with former Soviet countries are very important for security of Black Sea basin. The analysis of the foreign policy of Azerbaijan, in this respect, can offer significant contributions to understand the nature of regional relations in general the security of Black Sea basin and notably in energy security. The priorities of Azerbaijan's foreign policy are good relations with Russia and the solutions its own regional problems such as the Karabakh Question. Likewise, the energy security and regional-global stability are also important variables in Azerbaijan's foreign policy because Azerbaijan has largely a petroleum-based economy and industry. In this regard, Azerbaijan's foreign policy strategy is based on *bandwagoning* behavior. This behavior also includes a *free-rider* seeking for both her own security and problems she cannot solve alone. This study claims that the small states in particular the post-Soviet states generally use the bandwagon strategy (to Russia) from the case of Azerbaijan. In order to put forward this determination, firstly, the subjects of *bandwagoning* and *free-riding* are theoretically and briefly discussed. Later, it is revealed identity of Azerbaijan as a small power. Finally, the foreign policy practices of Azerbaijan are analyzed in the theoretical framework.

Keywords: Azerbaijan, Bandwagoning, Free-Riding, Karabakh Question, Energy Security

Özet

Karadeniz havzasının güvenliği açısından Rusya Federasyonu'nun eski Sovyet ülkeleriyle ilişkileri oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Azerbaycan'ın dış politikasının analizi, bu bakımdan genelde Karadeniz havzasının güvenliği özelde enerji güvenliği olmak üzere bölge ilişkilerinin doğasını anlamaya önemli katkılar sunabilir. Azerbaycan dış politikasının temel öncelikleri Rusya ile iyi ilişkilerin geliştirilmesi ve Karabağ Sorunu gibi kendi bölgesel sorunlarına çözüm üretmektir. Aynı şekilde, Azerbaycan büyük oranda enerji kaynaklarına bağlı bir ekonomiye sahip olduğu için enerji güvenliği ve bölgesel-küresel istikrar da dış politikada önemli bir değişken olarak yer almaktadır. Azerbaycan dış politikası, bu bağlamda "peşine takılmak" (*bandwagoning*) stratejisi üzerinden şekillenmektedir. Bu strateji hem kendi güvenliği hem de tek başına çözemeyeceği (Karabağ gibi) sorunları için "bedavacılık" (*free-rider*) arayışını da içinde barındırmaktadır. Bu çalışma, Azerbaycan örneği üzerinden genel olarak küçük devletlerin özelde de eski Sovyetlerin (Rusya'ya karşı) büyük oranda peşine takılmak stratejisiyle hareket ettiğini ileri sürmektedir. Bu tespiti ortaya koymak için öncelikle *peşine takılmak* ve *bedavacılık* konusu teorik olarak kısaca tartışılmıştır. Daha sonra bir küçük güç olarak Azerbaycan'ın dış politika pratikleri bu teorik zemin üzerinden tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Peşine Takılmak, Bedavacılık, Karabağ Sorunu, Enerji Güvenliği

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Giriş

Devletler dış politikasını oluştururken iç siyasal, sosyal ve ekonomik yapısından ve dışarıdaki dünyadan etkilenirler. Büyük güçler dış etkiye karşı daha korunaklı olsa da küçük devletler bazı kalıplara daha çok bağlı kalmaktadır. Bu bakımdan, küçük devletlerin dış politikası, sistemi etkileme yetenekleri daha az olduğundan dışarıdan daha çok etkilenir.[1] Devletlerin dış politikalarını oluştururken stratejik davranışı, diğerlerinin davranışı konusunda emin olamadıkları veya asimetrik bilgi paylaşımı olduğundan sorunlu olabilmektedir. Bu durum da esasında aynı konuda devletlerin neden farklı davrandığını ortaya koyar.[2] Bu farklılıkta devletlerin kapasite farklılıkları da etkilidir. Küçük devletler hayatta kalmak için dışarıda ve çevresinde olup bitenlere karşı daha hassastır.[3]

Uluslararası ilişkilerin temel sorunlarının öncelikle büyük devletlerle ilişkilendirildiğini söyleyebiliriz. Ya da başka bir ifade ile söz konusu sorunlar büyük devletlerle ilgisi bağlamında önemli hale gelmektedir. "Peşine takılmak" (*Bandwagoning*) stratejisi ve "bedavacılık" (*free-rider*) arayışı/sorununu bu perspektiften ele alabiliriz. Zira bu iki strateji küçük devletlerin/güçlerin temel stratejileri olarak kabul edilebilir. Küçük güçler de bu stratejileri ile dış politik hedefleri için kazanç elde ederler. Böylece küçük devletlerin temel dış politika davranışı bir dengeleme politikasından ziyade tehdit eden büyük güce karşı "peşine takılmak" stratejisidir. Ancak azda olsa küçük güçler de elitist bir anlayışla kimlik, fikirler ve sosyal düzen tercihleri dolayısı ile dengeleme arayışına da girmektedir. Özellikle Sovyet sonrası bağımsız olan devletlerde Rusya'ya peşine takılma ile eklenme politikası yaygındır. Ancak bu durumun da Renkli devrimlerde görüldüğü gibi istinasları vardır.[4] Azerbaycan, temel sorunları dolayısıyla Rusya'ya karşı ile "peşine takılmak" stratejisi ile hareket etmektedir.

Azerbaycan küçük devlet kategorisinde olan bir devlettir. Azerbaycan'ın jeopolitik konumu, dünya petrol ve doğal gaz rezervi ve arzı bakımından oldukça önemlidir. Azerbaycan önemli bir paya sahip olsa da Rusya Federasyonu ve İran bölgedeki en güçlü devletler olduğundan bölgenin nasıl bir rejime sahip olacağı konusunda oldukça belirleyicidir. Azeriler, bu bakımdan, bölge dışı büyük güçlerin desteğini arama çabasındadır. Freifeld'e göre, Hazar bölgesi, İran, Irak ve AB arasında önemli bir konumu işgal eden Türkiye ve enerji aktarım hatları konusunda bir çeşit opera oyunu oynanmaktadır. Rusya, enerji ve taşıma hatlarını dış politika aracı olarak kullanmaktadır.[5] Azerbaycan bu bakımdan da kilit konumda olan bir ülkedir. Rusya'nın artan etkisi[6] ile paralel olarak Azerbaycan, dış politika stratejisi belirlerken Rusya faktörünü her şeyden önce düşünmek durumundadır.

Bu çalışma, Azerbaycan dış politikasında Rusya faktörünün en önemli değişken olarak yer aldığı iddiasındadır. Bu sebeple Azerbaycan dış politikası "peşine takılmak stratejisi" ve temel sorunları için de bir "bedavacılık" arayışı bağlamında oluşmaktadır. Bu tespiti ortaya koymak için öncelikle "peşine takılma" stratejisi ve "bedavacılık" arayışı kısaca teorik olarak tartışılmıştır. Daha sonra Azerbaycan'ın temel sorunları bağlamında dış politika sınırlılıkları

[1] Patrick J. McGowan ve Klaus-Peter Gottwald, "Small State Foreign Policies: A Comparative Study of Participation, Conflict, and Political and Economic Dependence in Black Africa", *International Studies Quarterly*, Vol. 19, No. 4, (1975): 469-481.

[2] David H. Clark ve William Reed, "The Strategic Sources of Foreign Policy Substitution", *American Journal of Political Science*, Vol. 49, No. 3, (2005): 610.

[3] Miriam Fendius Elman, "The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard", *British Journal of Political Science,* Vol. 25, No. 2, (1995): 175.

[4] Giorgi Gvalia et al., "Thinking Outside the Bloc: Explaining the Foreign Policies of Small States", *Security Studies*, Vol. 22, No. 1, (2013): 100-102.

[5] Daniel Freifeld, "The Great Pipeline Opera", *Foreign Policy*, No. 174, (2009): 120-127.

[6] Andrei P. Tsygankov, "If Not by Tanks, Then by Banks? The Role of Soft Power in Putin's Foreign Policy", *Europe-Asia Studies,* Vol. 58, No. 7, (2006): 1079-1099.

ele alınmıştır. Azerbaycan'ın dış politikası stratejisinin söz konusu sorunlar bağlamında oluştuğu tespiti sonuç bağlamında değerlendirilmiştir.

1. Peşine Takılmak Stratejisi

Neorealizm'in iki kolu –Ofansif ve Defansif Realizm– üzerinden *peşine takılmak stratejisi* açıklanabilir. Devletleri belirsizlik veya korku harekete geçirir. Belirsizlik durumu dengeleme ve korku durumu da "peşine takılmak" stratejisini ortaya çıkarır. Ofansif Realizm korkuyu temele alır ve peşine takılmak stratejisinin de sıklıkla tercih edildiğini ileri sürer.[7] Ofansif Realizm'e göre anarşik yapı altında devletler güvenlik maksimizasyonu ve güvenliği garantiye almak için de statükoya bağlı olmadan göreli güç maksimizasyonu için hareket eder.[8] Her devlet diğerlerine kıyasla kendi pozisyonunu geliştirme çabasındadır. Büyük güçler, bu bakımdan, güvenliklerini garantiye almak için en azından bölgesinde en büyük olmak yani hegomanya kurmak için çaba harcar.[9]

Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics* isimli kitabında uluslararası ilişkileri büyük güçlerin oyun alanı olarak betimlemektedir. O, bu çalışmasında Ofansif Realizm'in varsayımları üzerinden bir analiz yapmaktadır ve varsayımları tarihsel verilerle sınamaktadır. Ona göre (Ofansif Realizm'e göre), büyük devletlerin temel hedefi sistemde en güçlü hale gelmek yani hegemon güç olmaktır. Sistemde birden fazla büyük güç olduğu için küresel anlamda bir hegemonya da söz konusu değildir. Kaldı ki diğer büyük güçler bir büyük gücün böyle bir pozisyona gelmesine izin vermezler. Bunun için de dengeleme stratejisini uygularlar. Bazen de saldırganca yükselişe geçen büyük gücü durdurması için diğerlerinin devreye girmesini bekleme yolunu (yani *buck-passing* stratejini) seçerler. Bu yolla her iki güç çatışırken güç kaybeder ve *buck-passing* stratejisi izleyen büyük güç kazançlı çıkar. Ancak bu riskli bir davranıştır. Bu bakımdan Mearsheimer'in genel gözleminde büyük güçler için peşine takılmak veya bedavacılık stratejisi uygun değildir.[10]

Devletler dost ülkelere karşı da aynı düşmanlarına olduğu kadar göreli olarak güç maksimizasyonu bağlamında yaklaşır. Yani devletler kazançlarını arttırmak için "peşine takılmak" yolunu izlerler. Labs, "peşine takılmak" stratejisinin özellikle büyük savaşlarda göreli güç pozisyonu yükseltmek için devletlerin sık başvurduğu bir yol olduğunu ileri sürer. Zira büyük güçler dostlarına karşı savaş sonrası düzenlemede avantaj elde etmek isterler. Aynı şekilde *çakal ve kurt* örneğinde olduğu gibi devletler de çakallık yaparak *peşine takılma* yolunu izleyebilir.[11] Çok kutuplu bir sitemde saldırgan güce karşı koyma sorumluluğunu bütün diğer büyük güçler almalıdır ki istikrar sağlansın. Ancak zaman zaman büyük güçler bu sorumluluktan kaçarak *buck-passing* yolunu izlemektedir.[12]

Peşine takılmak davranışı, özellikle de askeri ittifaklarda, daha güçlü olan tarafta yer alarak sonuç ortaya çıkınca atıklardan faydalanmak şeklinde tezahür eder.[13] Devletler neden bir ittifak arayışına gider? sorusuna, dışarıdan gelen tehditlere karşı; içerden gelen tehditlere karşı ve bu ikisinin karışımı şeklinde cevabı verilebilir. İttifaklar, dengeleme veya peşine takılmak

[7] Ofansif ve defansif realizm arasındaki farkların ayrıntılı analizi için bakınız: Eric J. Hamilton ve Brian C. Rathbun "Scarce Differences: Toward a Material and Systemic Foundation for Offensive and Defensive Realism", *Security Studies*, Vol. 22, No. 3, (2013): 436-465.

[8] Eric J. Labs, "Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims", *Security Studies,* Vol. 6, No. 4, (1997): 5.

[9] Richard N. Rosecrance, "Review: War and Peace", *World Politics,* Vol. 55, No. 1, (2002): 141-143.

[10] John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics,* (New York: W. W. Norton & Company, 2001).

[11] Eric J. Labs, "Beyond victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims", *Security Studies,* Vol. 6, No. 4, (1997): 15-16.

[12] Ibid, 15.

[13] Daniel Y. Chiu, "International Alliances in the Power Cycle Theory of State Behavior", *International Political Science Review,* Vol. 24, No. 1, (2003): 125.

şeklinde zuhur etmektedir. Dengeleme genelde saldırgan güce karşı onu caydıracak kolektif bir güç oluşturmak için ortaya çıkar. Diğer taraftan "peşine takılmak" daha çok küçük devletlerin başvurduğu bir strateji olarak daha güçlü bir gruba veya gücün yanına katılmaktır. Bu anlayış bazen saldırganın tarafında yer alıp olası çatışma sonrası daha çok pay almakla ilgili olabilir. Aynı zamanda iç sorunlara karşı dışarıdan güçlü bir müttefik arayışı olarak da ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada yine çoğunlukla küçük devletlerde görülen içerdeki meşruiyet krizleri yani iç tehditler; liderlere karşı şiddete varacak muhalefet ve böyle durumlarda dışarıya karşı daha zayıf kalınacağı için "peşine takılmak" ile daha güçlü bir dış desteğe/müttefike ihtiyaç hasıl olur.[14]

Walt,[15] güçlenen ve tehditkar devlete karşı dengelemenin bir sorumluluk olduğunu ileri sürer. Ona göre, eğer dengeleme stratejisi daha yoğun uygulanırsa daha güvenli bir ortam oluşur, aksine "peşine takılmak" yolu daha çok seçilirse güvenliğin az olduğu bir durum ortaya çıkar. Ancak sayısal anlamda bakılacak olursa, güçlü olanın yanında daha çok kazanç sağlanacağı anlayışı ile "peşine takılmak" stratejisi daha çok tercih edilmektedir. "Peşine takılmak" davranışının özünde iki temel mantık yatar. Birincisi, bir devlet saldırgan tarafa katılır ki bu bir bakıma yatıştırma politikasıdır. Böylece kendisine yönelik bir girişimden korunmuş olur. İkincisi ise, bu stratejiyi izleyen devlet dominant grubun veya devletin yanında yer alır. Zira dominant tarafın bir zafer kazanma olasılığı daha yüksektir ve bu sayede "peşine takılmak" davranışı ile zaferden payına düşen döküntüleri alma şansı yakalar.

Güvenlik uluslararası alanda bir kamusal hizmettir ve bunu tehdit edene karşı koymak sorumluluktur. Walt, bu noktada "peşine takılmak" stratejisinin ABD gücünü dengeleme noktasında orta büyüklükteki devletlerin başarısız olacağı için tercih edildiğini söylemektedir. Aynı zamanda oluşan açık veya örtük ittifakta küçük devletlerin "bedavacı" olmak amacında olduklarını vurgulamaktadır.[16] "Peşine takılmak", bu anlamda, az tercih edilir. Zira bu stratejiyi izleyen devlet, bir bakıma, kendi kaderini en güçlü olanın eline teslim etmiş demektir. Tek kutuplu yapıda süper gücün cezalandırma yeteneği daha yüksek olacağı için "peşine takılmak" daha yaygın olarak küçük devlerce uygulanır. Onlar da hem cezalandırmadan korunmak hem de güvenlik ihtiyaçlarını daha sağlama almak amacındadır.[17]

Sangtu'ya göre, "peşine takılmak" küçük güçlerin bir stratejisi olsa da Rusya da, 9/11 sonrası ABD'nin terörle savaşı konusunda bu stratejiyi izleyerek normalde yapamayacağı Çeçenlerle savaşı kazanmış ve Hazar bölgesi başta olmak üzere eski kontrol sahalarında gücünü arttırmıştır. Ancak ABD'nin Orta Asya'da eski Sovyetleri müttefiki yapma çabası artınca Rusya, özellikle Çin ve ABD için haydut devlet olan İran ve Kuzey Kore ile iyi ilişkiler kurma yoluna giderek dengeleme çabasına girişmiştir.[18]

2. Bedavacılık Arayışı

Bedavacılık arayışı disiplinler arası bir sorun olarak ele alınabilir. Sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkinin olduğu her yerde "bedavacılık" sorunu ortaya çıkabilir.[19] Tuomela, "bedavacılık" sorunun asimetrik ilişkilerin olduğu ve oyun teorilerine konu olabilecek her

[14] Richard J. Harknett ve Jeffrey A. VanDenBerg, "Alignment Theory and Interrelated Threats: Jordan and the Persian Gulf Crisis", *Security Studies*, Vol. 6, No. 3, (1997): 112-153.
[15] Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security,* Vol. 9, No. 4, (1985): 4-8
[16] Stephen M. Walt, "Alliances in a Unipolar World", *World Politics*, Vol. 61, No. 1, (2009): 89-90.
[17] Ibid, 108-111.
[18] KO Sangtu, "Russia's Choice of Alliance: Balancing or Bandwagoning?", (04.07.2015), https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no16_1_ses/08_sangtu.pdf.
[19] Hao Li, "A Theory of Conservatism", *Journal of Political Economy*, Vol. 109, No. 3, (2001): 617-636.

durumda ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir.[20] Daha özcü bir bakış açısıyla, **"**bedavacılık**"** davranışı aslında rasyonel aktörlerin rasyonelliğinden kaynaklanmaktadır.[21] Kamusal hizmetler toplumda hep genel için veya tabiri caizse çoğunluk için üretilir. Ancak iyi organize olmuş ve bilgi sahibi kişi veya küçük gruplar bu politikanın maliyetine katlanmadan (vergi ödemeyerek örneğin) çoğunluktan daha fazla fayda sağlayabilmektedir. Bu durum da kolektif aksiyonlarda "bedavacılık" sorunu olarak ele alınabilir.[22]

Kamusal mal/hizmetlerin veya aktivitelerin topluma dağıtımında kazananlar ve kaybedenler veya bu durumun göreli pozisyonuna bakılır. Bir toplum içinde herkes kendi imkânına göre talepte bulunmaz. Yani elde ettiği fayda/kazanç oranında maliyetine katlanmaz ve bu maliyeti diğer kesimler öder.[23] Dünya esasında diğerlerinin davranışına bağımlı unsurlardan oluşmaktadır. Diğerlerinin tercihleri ve onlardan beklentiler, kamusal mal ve hizmet üretimi veya sağlanmasında önemli olmaktadır. Böylece ortak çıkar ve maliyetlerle kurumlar oluşturulur. Ancak aktörlerin tek tek maliyet hesapları ile bencilce ve "bedavacı" davranışları ile kolektif çıkarlar arasında bir mahkûmun ikilemi söz konusu olmaktadır.[24] Kolektif eylemlerde ortaya çıkması beklenen sonuca herkesin katkıda bulunmaması yani "bedavacılık" davranışı, etik olarak parazit davranışı olarak da ifade edilebilir.[25]

Dış politika yaklaşımları 1960'lardan sonra oyun teorilerinden stratejik tercihlere doğru bir eğilim göstermiştir. Kamusal hizmetlerin paylaşılmasındaki davranış analizleri de bu açıdan "bedavacılık" arayışını açıklamak için kullanılabilir. Dış politika, toplumun bütün üyelerini ilgilendiren bir kamusal hizmettir. Politika yapıcıları, bu bakımdan, uluslararası alanda çok çeşitli sorunları mümkün olan en az maliyet ve en yüksek kazanım ile çözmek isterler. Uluslararası kamusal-kolektif mal/hizmetleri üretme noktasında çoğu küçük devlet yetersiz kalmaktadır. Bu bakımdan, savunma ve güvenlik amaçlı oluşturulan ittifaklarda zayıf devletler potansiyel bedavacılardır.[26]

Güvelik bir kolektif değerdir ve bunu üretirken bütün paydaşların bir bedel ödemesi gerekirken bazıları ortaya çıkan faydadan yararlanmak ancak maliyetten kaçınmak eğilimindedir.[27] Zayıf devletlerin bedavacılığı tercih etmesi, devletin bencil olduğu ve kendi başının çaresine bakmak zorunda olduğu şeklindeki kabullere de aykırıdır. Bedavacılık davranışının sorun olması ise paylaşılan maliyetlerin adil olmamasıdır ve maliyetler paylaşılmayınca veya her birim üzerine düşeni yapmadığında ulaşılması gereken değere ulaşılamamasıdır.[28]

---

[20] Raimo Tuomela, "Free Riding and the Prisoner's Dilemma", *The Journal of Philosophy*, Vol. 85, No. 8, (1988): 421-427.

[21] Richard Sturn, "Free Riding", *The European Journal of the History of Economic Thought*, Vol. 17, No. 2, (2010): 372.

[22] Susanne Lohmann, "An Information Rationale for the Power of Special Interests", *The American Political Science Review,* Vol. 92, No. 4, (1998): 809-811.

[23] Burton A. Weisbrod, "Distributional Effects of Collective Goods", *Policy Analysis,* Vol. 5, No. 1, (1979): 67-95.

[24] Carlisle Ford Runge, "Institutions and the Free Rider: The Assurance Problem in Collective Action", *The Journal of Politics,* Vol. 46, No. 1, (1984): 154-181.

[25] Peter Asch ve Gary A. Gigliotti, "The Free-Rider Paradox: Theory, Evidence, and Teaching", *The Journal of Economic Education*, Vol. 22, No. 1, (1991): 36.

[26] Norman Frohlich ve Joe A. Oppenheimer, "Entrepreneurial Politics and Foreign Policy", *World Politics*, Vol. 24, (1972): 151-178.

[27] Earl R. Brubaker, "Individual Values and International Security Programs", *International Organization,* Vol. 29, No. 2, (1975): 487-500.

[28] Alexander Lanoszka, "Do Allies Really Free Ride?", *Survival: Global Politics and Strategy,* Vol. 57, No.3, (2015): 133-152.

Dominant güç bedavacılık sorunu ile karşılaşsa da diğerlerinden daha fazla kazanç elde etmektedir.[29] Bir insani müdahale gibi kolektif eylem gereken durumlarda da müdahalenin maliyetini diğerlerine yükleme ve sonuçlar üzerinde avantaj elde etme arayışı da bir çeşit "bedavacılık" davranışıdır.[30] Bir kriz söz konusu olduğunda bir devletin davranışını uluslararası aktörlerden beklediği davranışlar şekillendirir. Bu bakımdan içyapı kadar dış çevre de karar almada etkindir.[31] Bedavacılık konusuna bazı örnekler vermek gerekirse, ABD-İsrail ilişkisinin ABD'nin stratejik çıkarlarına ters olsa da İsrail lehine olacak şekilde sürmektedir. Özellikle Arap dünyası ile geliştirilmek istenen ilişkiler İsrail nedeniyle gerçekleşememektedir.[32] İsrail ABD için bir "bedavacı" olarak görülebilir. Yine aynı şekilde Hindistan'ın ABD ile güvenlik konusundaki işbirliği girişimleri bir "bedavacılık" olarak görülebilir.[33]

Peşine takılmak yükselen gücün tehdidine karşı başka bir gücün arkasına takılmak veya yükselen güç tarafında yer alarak artıklardan faydalanma stratejisidir. Bedavacılık davranışı hem dengelemede hem peşine takılmak hem de *buck-passing* stratejilerinde sistemin tek kutuplu veya çok kutuplu olması ile de ilişkili olarak ikincil veya küçük devletlerin temel arayışlarından birisidir.[34] Fettweis, küçük devletlerin stratejik davranışlarını sadece "bedavacılık" sorunu üzerinden açıklamanın yetersiz olacağını ileri sürmektedir. Ona göre, küçük devletler daha güçlü komşuları olduğu için bir sınırlama altında yaşarlar. Zira her devletin büyük stratejileri vardır. Ancak küçük devletlerin stratejileri çoğunlukla dışarıdaki güçlerce sınırlandırılmış ve şekillendirilmiştir.[35] Bu bakımdan küçük devletlerin dış politika stratejileri çoğu zaman yapısal sınırlılıklarla ortaya çıkmaktadır. Azerbaycan örneği de bu durumu net olarak göstermektedir.

3. Azerbaycan'ın Temel Sorunları ve Dış Politikasına Etkileri

3.1. Azerbaycan-Ermenistan Çatışması: Karabağ Sorunu

Azeri ve Ermeni çatışmalarının kökeni aslında Çarlık Rusyası dönemine kadar uzanır. Daha 1800'lerde zengin ve okumuş Ermenilere karşı çoğu kırsal bölgelerde yaşayan ve yoksul Azeriler şeklinde sınıfsal bir ayrışma başlamıştır.[36] İki kavim arasındaki ilk dramatik olay 1905 tarihinde bir Azeri'nin bir Ermeni polisin elinde can vermesi ile ortaya çıkmıştır. Bu olaylarda 600 civarı Azeri ve 900 kadar da Ermeni öldürülmüştür.[37] Böylece Ermeni ve Azeriler fiilen ayrışmaya başlamıştır.

Azerbaycan'ın en temel sorunu kuşkusuz Karabağ sorunudur ve Ermenilerle savaşının temel odağıdır. 1923 yılında Karabağ'ın Azerbaycan içinde otonom bir bölge olmasına karar verilmiştir.[38] Sorun daha ilk cumhuriyet dönemlerine (1918 yılına) uzansa da güncel olarak

---

[29] G. John Ikenberry vd., "Introduction: Unipolarity, State Behavior, and Systemic Consequences", *World Politics*, Vol. 61, No. 1, (2009): 13-17.

[30] Stephen E. Gent, "Strange Bedfellows: The Strategic Dynamics of Major Power Military Interventions", *The Journal of Politics*, Vol. 69, No. 4, (2007): 1089-1102.

[31] Michael Brecher, "State Behavior in International Crisis: A Model", *The Journal of Conflict Resolution,* Vol. 23, No. 3, (1979): 447-451.

[32] Jeffrey Goldberg ve Stephen M. Walt, "Is Israel Really America's Ally?", *Foreign Policy*, No. 187, (2011): 11-13.

[33] James R. Holmes & Toshi Yoshihara "Strongman, Constable, or Free-Rider? India's "Monroe Doctrine" and Indian Naval Strategy", *Comparative Strategy*, Vol. 28, No. 4, (2009): 332-348.

[34] Brock F. Tessman, "System Structure and State Strategy: Adding Hedging to the Menu", *Security Studies*, Vol. 21, No. 2, (2012): 192-231.

[35] Christopher J. Fettweis, "Free Riding or Restraint? Examining European Grand Strategy", *Comparative Strategy*, Vol. 30, No. 4, (2011): 316-329.

[36] Rasim Musabeyov, "Azerbaycan'daki Etnik Azınlıklar", *Avrasya Dosyası,* Cilt 7, Sayı 1, (2001): 183.

[37] Michael P. Croissant, *The Armenia-Azerbaijan Conflict: Causes and Implications*, (London: Praeger, 1998): 9.

[38] Emin Gürses, "Kafkasya'da Uluslararası Rekabet", *Avrasya Dosyası,* Cilt 7, Sayı 1, (2001): 253.

1988'e dayanmaktadır. Bu tarihte, Karabağ bölgesi Azerbaycan'a bağlı ve nüfusun %70'inin Ermeni olduğu özerk bir cumhuriyettir.[39] 20 Şubat 1988 tarihinde özerk Karabağ parlamentosu Azerbaycan'dan ayrılıp Ermenistan Sovyeti'ne bağlanma kararı almıştır. Bu karar da geçmiş tarihine bakılınca çok sürpriz sayılmaz. Zira 1920'lerden beri Karabağ'daki Ermeniler Ermenistan Sovyeti'ne bağlanmak istiyordu. 13 Şubat 1988 de ise Lenin meydanında Ermeniler toplanarak "birleşme" (Ermenice "Miatsum!" hem parola hem de sloganları olmuştu) sloganları atmaktaydı.[40] Ermenilerin proteste ve taşkınlık eylemleri üzerine Rusya merkezi yönetimi (başta hala Gorbaçov vardı) komşu bölge Gürcistan'dan askerlerini getirip bölgeye yerleştirmiş ve yerel güçlerin faaliyetlerini durdurmuştur.[41] Bu önlem savaşı sadece 4 yıl geciktirebilmiştir.

1991 Kasımında Azerbaycan Karabağ'ın özerkliğine son verip merkeze bağladığını ilan etmiştir. Buradaki Ermeniler ise tepki olarak hemen bir halk oylaması ile bağımsızlık kararı almıştır. 1992'de Rus birlikleri bölgeyi terk edince anlaşmazlık çatışmaya dönüşmüş ve bölge Ermeni olmayan nüfustan arındırılmıştır. 1993–94 yıllarında Ermenistan Rusların da desteği ile Karabağ ve çevresini işgal etmiştir. Bu işgalle birlikte Azerbaycan'ın yaklaşık %20 si Ermeni işgali altında kalmıştır ve hala bu işgal sürmektedir. AGİT çatısı altında Minsk Grubu'na Azerbaycan ve Ermenistan arasında barışı sağlama görevi verilmiştir. Karabağ'a 1997 yılında AGİT desteği ile Azerbaycan içinde en yüksek özerklik verilmesi ve Ermenilerin burayı boşaltması kabul edilmiştir. Ancak 1998'de Karabağ Ermenilerinin lideri Robert Koçaryan'ın devlet başkanı olması ile bu uygulanamamıştır.[42] Barış görüşmelerinde bir çözüme ulaşıldığı sırada Koçaryan'ın Ermenistan devlet başkanı olması ile birlikte doğrudan görüşmeler sona ermiş[43] ve barış umutları da ortadan kalkmıştır.

Dağlık Karabağ için şunu söylemek mümkündür: 1994'ten beri *de facto* olarak bir otonomisi vardır.[44] Hukuki bir dayanağı olmasa da devlet başkanlığı seçimleri, halkoylamaları yapmaktadır. Zira 10 Aralık 2006 tarihinde uluslararası hukuk göz ardı edilerek yapılan "Anayasa Referandumu"nun ardından, 19 Temmuz 2007'de de "devlet başkanlığı" seçimleri düzenlenmiştir.[45] Azerbaycan için özellikle Karabağ sorununun önayak olduğu çok önemli sorunlar vardır. Bunlardan en önemlisi de göçmen (gaçkın ve göçkün) sorunudur. Sadece Karabağ meselesi ile ilgili bir problem olmayan göçmen sorunu, Ermenistan'ın bağımsız olmadan önce başlattığı kendi içindeki azınlıkları yok etme politikası neticesinde başlamıştır. Ermenistan bu politikasını bazen şiddet ve soykırımla bazen de göçe zorlama şeklinde uygulamıştır.[46]

---

[39] Ömer Göksel İşyar, *Bölgesel ve Global Güvenlik Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu,* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004): 392.

[40] Thomas De Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War,* (New York: New York University Press, 2003): 13.

[41] *Ibid*, 125.

[42] Mustafa Aydın, "Dağlık (Yukarı) Karabağ Sorunu", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003): 401; Araz Aslanlı, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", *Avrasya Dosyası,* Cilt 7, Sayı 1, (2001): 393–430.

[43] Elin Suleymanov, "Azerbaijan in 1997", Peter Rutland ve Gale Stokes (ed.) *Annual Survey of Eastern Europe and the Former Soviet Union 1997: The Challenge of Integration,* (New York: M. E. Sharpe, 1998): 347.

[44] Brenda Shaffer, "Peace for the Caucasus", *Diplomatiya Aləmi,* No. 5, (2003): 186.

[45] Hasan Kanbolat, "Dağlık (Yukarı) Karabağ'da "Devlet Başkanlığı" Seçimleri ve Sonrası", *Stratejik Analiz*, Eylül (2007): 12–13; __ "Unrecognised Constitution", *Emerging Europe Monitor: Russia & CIS*, Vol. 11, Issue 2, (2007): 8.

[46] Sinan Oğan, "Yüzyılın Dramı Azerbaycan'da Göçmen Sorunu", *Avrasya Dosyası,* Cilt 7, Sayı 1, (2001): 341–453; İntikam Beşiroğlu, "19.-20. Yüzyıllarda Ermenistan'daki Azeri Türklerinin Göç Ettirilmesi ve Soykırım Gerçekliği", *Avrasya Dosyası,* Cilt 7, Sayı 1, (2001): 457–470.

Karabağ sorunu elbette sadece Azerbaycan'ı etkilemeyecek aynı zamanda özellikle Ermenistan'ın bağımsızlığını da sınırlandıracaktır. Ayrıca bu sorun Türkiye'nin Kafkasya bölgesinde barışçı bir ilişki inşa etmesinin önündeki en büyük engel de olacaktır.[47] Brezinski, bu tespitleri yaptıktan sonra, ABD'ye çözüm için yapması gerekenleri de sıralamıştır. Buna göre; taraflar arasında ayrım yapmadan etkili bir arabuluculuk görevi üstlenmeli, Kafkas devletlerini yine ayrım yapmadan desteklemeli, etnik azınlıkların (Lobilerin) güdümünde hareket etmekten kaçınmalı, boru hatlarına ağırlık vermeli, EFTA benzeri bir ekonomik düzen kurulmalı, İran'a karşı esnek olunmalı ve Türkiye ile güçlü bağlar kurulmalıdır.[48] Ancak soruna son vermek için ABD ve diğer büyük güçler kadar Rusya'nın da çözüm istemesi gerekmektedir.

3.2. Hazar'ın Statüsü Sorunu

Hazar tarih boyunca sürekli sahip olunmak istenen bir hedef olagelmiştir. Ancak modern zamanlarda İran ve Rusya arasında temel bir rekabet alanı olmuştur. Rusya, İran ile Azerbaycan'ı paylaştıktan (1813 ve 1828) sonra Hazar'a yavaş yavaş hâkim olmaya başlamıştır.[49] Bölgede Rusya'ya karşı hem İngiltere hem İran hem de Osmanlı tarafından Milliyetçilik, Panislamizm ve Turancılık gibi akımlar desteklenmiştir.[50] 1917'de Sovyet devriminden sonra Hazar'da Rusya'nın karşısında sadece İran kalmıştır. Böylece Sovyet Rusya ve İran 1921 ve 1940 yıllarında Hazar'ın kendi aralarında paylaşımı ile ilgili iki anlaşma imzalamış[51] ve bu statü Soğuk Savaş sonuna kadar devam etmiştir. Esasında bu anlaşmalar da daha çok balıkçılık ve üçüncü ülkelere karşı alınacak ortak tavırla[52] ilgili olduğu için nihai bir çözüm sağlamamıştır.

SSCB dağıldıktan sonra Hazar çevresindeki ekonomik ve politik olarak rekabet eden devlet sayısı beşe yükselmiştir. Hazar ile ilgilenen devletler de artık sadece kıyıdaş devletler değil bunun yanında *hidrokarbon* kaynaklarda dışa bağımlı olan devletler ve ABD hem çevreleme hem de bölgenin istikrarı politikaları bağlamında –özellikle de Azerbaycan üzerinden- ilgilenmeye başlamıştır.[53] Bu yeni dönemde petrol ve doğalgazın paylaşılması sorunu da ortaya çıkmaktadır. Kıyı ülkeleri, (kısmen Rusya hariç) ekonomileri petrol ve doğalgaza bağlı devletlerdir ve bu bakımdan Hazar daha da önemli hale gelmektedir.[54] Hazar'ın bu önemine rağmen kabul görmüş bir uluslararası statüsü yoktur. Yeni dönem için devletlerin farklı beklentileri vardır. Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan görece daha zayıf ve yeni bağımsız olmuş devletlerdir ve Hazar'ın kaynakları bu devletler için hayati öneme sahiptir ve de aynı şekilde Rusya Federasyonu ve İran ile barışçıl ilişkiler sürdürmek istemektedirler/zorundadırlar. İran için ekonomiden daha ziyade stratejik bir önemi vardır[55] ve

---

[47] Zbigniew Brezinski, "The Caucasus and New Geo-political Realities How the West Can Support the Region", *Azerbaijan International,* Vol. 5 No. 2, (1997): 42–45.

[48] http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/52_folder/52_articles/52_caucasus.html, (02. 08. 2008).

[49] Bülent Gökay, "The Background: History and Political Change", Bülent Gökay (ed.), *Politics of Caspian Oil,* (Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2001): 4.

[50] R. Hrair Dekmejian, Hovann H. Simonian, *Troubled Waters. The Geopolitics of the Caspian Region,* (London: I. B. Tauris, 2003): 10–13.

[51] Hicran Hüseynova, "Geosiyasət və İnteqrasiya", *Diplomatiya Aləmi,* № 1, (2002): 90.

[52] Dekmejian, *op cit.,* s. 20.

[53] Jean-Christophe Peuch "Private and National Interests in the Caspian Region", Bülent Gökay (ed.), *Politics of Caspian Oil,* (Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2001): 173-176.

[54] Angeliki Spatharou1, "Geopolitics of Caspian Oil: the Role of the Integration of the Caspian Region into World Economy in Maintaining Stability in the Caucasus", Bülent Gökay (ed.), *Politics of Caspian Oil,* (Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2001): 20-47.

[55] Roland Sinker, "The Management of a Transboundary Energy Resource: the Oil and Gas of the Caspian Sea", Bülent Gökay (ed.), *Politics of Caspian Oil,* (Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2001): 57.

Hazar'ın kıyıdaş beş devletle eşit bir şekilde paylaşılmasını önermektedir. Bu bir şekilde Hazar'ı bir uluslararası göl olarak görme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Zaten karar verilmesi gereken şey de *Hazar bir göl mü yoksa deniz* mi olacağıdır. Göl kabul edilirse devletlerin sular üzerinde tam egemenliği söz konusu olacaktır. Deniz kabul edilirse kara suları, kıta sahanlığı, ekonomik bölge ve açık deniz alanlarının tespiti gerekir ki Hazar için asıl sorun da buradadır zaten. Rusya ise Hazar enerji kaynaklarının kıyıdaş ülkelerle ortak kullanımını istemektedir.[56] Bu istek kıyıdaş küçük devletlerin çıkarlarına ters bir taleptir.

Azerbaycan ise SSCB dağıldıktan sonra Soğuk Savaş şartlarındaki anlaşmaların geçerliliğini yitirdiğini ileri sürerek özellikle de son dönemde inşa edilen boru hatları ve petrol için yeni bir rejimin ihdas edilmesi gerektiğini savunmaktadır. İran'ın 1994'te Hazar'da bir işbirliği örgütü teklifine Azerbaycan karşı çıkmıştır. Ağustos 1997'de Azeri başkan Aliyev ABD'yi ziyaret ederek Hazar petrolleri için batılı şirketlerle yaklaşık 10 milyar dolarlık bir anlaşma yapmıştır. Bu girişim, hemen İran tarafından BM genel sekreterliğine bir protesto olarak yansımıştır.[57] İran konuya ilişkin Ahmedinecat dönemi ile birlikte daha agresif bir dış politika[58] izlemeye başlamıştır.

Azerbaycan 2001 yılında Putin'in Bakü'yü ziyaretine kadar kendi inisiyatifi ile Hazar politikalarını yürütmeye çalışmıştır. Bu ziyaretle birlikte Azerbaycan ve Rusya Hazar konusunda belli bir anlaşmaya varmıştır. Böylece kıyıdan karşılıklı eşit uzaklıklardaki alanlarda devletler yetkili olacaktır. Ancak bu anlaşma henüz nihai olarak resmi bir *Hazar Statüsü* ortaya koymuş değildir. Azerbaycan BTC ve diğer boru hatlarına pompalayacağı kaynaklar için Hazar Denizi'ndeki kaynaklara güvenmektedir. Bütün bunlar Hazar'ın güvenliğini[59] önemli kılmaktadır.

Azerbaycan açısından enerji politikasının temeli Hazar'da sahip olduğu kaynak zenginliğinin (batılı devletlerin gelip yatırım yapması ve Rusya etkisinin kırılıp) boru hatları ile batıya aktarımının yapılmasıdır. Azerbaycan'ın yüksek oranda Hazar kaynaklarına da sahip olması onu Moskova'ya karşı batılı devletlerin desteklemesinin en önemli sebebidir. Yani Azerbaycan için petrol/doğal gaz bağımsızlığın en önemli enstrümanı olarak ortaya çıkmaktadır (petrol=bağımsızlık).[60] Sadece Azerbaycan değil aynı zamanda dünya petrol tüketimine karşı artan talep için de önemli bir potansiyel sunan Hazar Bölgesi'nin güvenliği ve istikrarı önemli bir uluslararası mesele haline gelmiştir.[61] Hazar'ın güvenliği ile daha geniş bir alanın da güvenliği sağlanabilecektir.

3.3. Güney Azerbaycan: Etnik ve Dini Sorun

İran Azerbaycanı ya da Güney Azerbaycan tanımlaması esasında 1813 ve 1828 yıllarında Azerbaycan topraklarının İran ve Rusya arasında paylaşılması ile birlikte kullanılmaya başlamıştır. Güney Azerbaycan bu bakımdan İran yönetiminde kalan bölgedir. Zaman zaman -özellikle 1900'lerin hemen başında- anayasacılık hareketlerinden esinlenerek bazı hakları verilse de özellikle İran'da 1914'le başlayan modernleşme çalışmaları ile tek devlet tek millet

---

[56] Yavuz Özdemir, *Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın Enerji Potansiyelleri ve Politikaları* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007): 52–53.

[57] Gennady Chufrin et al., *The Security of the Caspian Sea Region*, (Oxford: Oxford University Pres, 2001): 182.

[58] Anoushiravan Ehteshami, "Iran's Politics and Regional Relations: Post-Detente", *Perceptions*, (Spring 2007): 29–44.

[59] Avedis Bedros, "Hadjian Azerbaijan's Energy Policy and its Implications for Russian Security", Bülent Gökay (ed.), *Politics of Caspian Oil,* (Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2001): 110-112.

[60] Kamer Kasim, "The Nagorno-Karabakh Conflict, Caspian Oil and Regional Powers", Bülent Gökay (ed.), *Politics of Caspian Oil,* (Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2001): 195.

[61] Richard Sokolsky, *NATO & Caspian Security: A Mission Too Far?, (*Santa Monica: Rand Corporation, 1999): 71-73.

söylemi geliştirilmiştir. İran'da bu politika Rıza Şah döneminin en önemli sloganı ve pratiği olmuştur. Bu politika ile birlikte merkezileşme de başlamıştır.[62] 1945'ten sonra ise İran Azerbaycanı kısmi otonomiye sahip olmuştur. Bir meclisleri "Azerbaycan Milli Meclisi" ve yürütme ile ilgili olarak "Azerbaycan Milli Hükümeti" oluşturulmuştur.[63] İran'da İslam devrimi olunca daha da merkeziyetçi bir yapı ortaya çıkmış ve etnik unsurların önemi azalmıştır

İran Azerileri dünyada etnik kimliği konusunda kararsız olan tek Türk toplumu olarak kabul edilmektedir. Kendilerini 1000 yıl önce işgale uğrayarak Türkçe konuşmak zorunda kalan Farisiler olarak tanımlamaktadırlar. Bir kısmı da kimliklerini serbestçe taşımak istemektedir. Ancak İran'dan ayrılmak gibi istekleri yoktur. Dini olarak da Şia mezhebine bağlıdırlar. İran nüfusunun %25'ini bunlar oluşturmaktadır. İran din adamları içinde yüksek oranda temsil edilmektedir. Tarihi boyunca ayrı bir devlet olmaması da Güney Azerbaycan'ın Azerbaycan'a bağlanma gibi bir talebe bağlı hareketin olmamasına neden olmuştur.[64] Güney Azerbaycan ya da İran Azerbaycanı olarak tanımlanan İran sınırları içindeki Azeriler 25 milyon civarında Şia mezhebine bağlıdırlar ve 10 milyona yakın nüfusa sahip Azerbaycan'daki Müslümanların da çoğunluğu Şia mezhebindendir. Bu bakımdan İran'ın Azerbaycan için bir tehdit olduğunu söyleyebiliriz.[65] İran'daki Azeri nüfus İran-Azerbaycan ilişkilerinde var olan ve olası başka etnik sorunların tetikleyicisi de olabilir. Aynı zamanda İran'daki Azeri nüfus, Türkiye-İran ilişkilerini de etkileme potansiyeline sahiptir.[66]

Din Azerbaycan tarihinde hep önemli bir birleştirici unsur ve sosyal yaşamın önemli aracı olagelmiştir. 70 yıllık Sovyet döneminde İslam *Prestroyka* sürecine kadar baskı altında kalmıştır. Bağımsızlık sonrasında ise din toplumun kültürel ve gündelik yaşamında önemli bir yer işgal etmeye başlamakla birlikte politik alana fazla bulaştırılmamıştır. Böyle olmakla birlikte Azerbaycan'da İslamcı parti (Azerbaycan İslam Partisi) vardır. Haydar Aliyev aşırı milliyetçilere karşı İslamcıları desteklemiştir.[67]

3.3. Enerji Politikası: Türkiye ve Batı ile İlişkiler

Transkafkasya bölgesinde Türkiye, Azerbaycan'ı ve Gürcistan'ı desteklemektedir. Azerbaycan'a desteği dolayısıyla Ermenistan'a sınırlarını kapatmıştır. Türkiye; Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan petrollerini Azerbaycan-Gürcistan hattından getirmeyi hedeflemektedir. Türkiye'nin etkinliği Azerbaycan'ın dış politikasının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Rusya'nın bölgeye yönelik yaklaşımı da Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'nin daha da yakınlaşmasına neden olmaktadır.[68] Ancak Türkiye Azerbaycan'a dilediği gibi gerekli yardımları yapamamaktadır. Karabağ sorununda bile ancak MİNSK grubu içinde çözüm çabalarına destek vermiştir. Azerbaycan için Türkiye bu bakımdan net bir umut kapısı sayılamaz.[69] Bununla birlikte Türkiye, 90'ların başında özellikle Özal döneminde bölgeye yönelik ciddi girişimlerde bulunmuştur. Türkiye 1992'de KEİB'i kurarak ekonomik olarak da

---

[62]Touraj Atabaki, *Azerbaijan: Ethnicity and the Struggle for Power in Iran,* (London: I.B. Tauris, 2000): 53–55.

[63] *Ibid*, 129–131.

[64] Arif Rehimoğlu, "Satranç Tahtasında Azerbaycan ve Farsistan", *Avrasya Dosyası,* Cilt 7, Sayı 1, (2001): 344.

[65] Alireza Asgharzadeh, "In Search of a Global Soul: Azerbaijan and the Challenge of Multiple Identities", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 11, No. 4, (2007): 7–18.

[66] Robert Olson, "The "Azeri" Question and Turkey-Iran Relations, 2000–2002", *Nationalism and Ethnic Politics,* Vol. 8, No. 4, (Winter 2002): 61–85.

[67] Anar Valiyev, "Azerbaijan: Islam in a Post-Soviet Republic", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 9, No. 4, (2005): 1–15.

[68] Barry M. Rubin ve Kemal Kirişci, *Turkey in World Politics: An Emerging Multiregional Power*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2001): 173-178.

[69] Nasuh Uslu, *Turkish Foreign Policy in the Post-cold War Period*, (New York: Nova Publishers, 2003): 73.

etkin olmaya çalışmıştır. Ortaya çıkan gelişmeler Türk dış politikasının sınırlarını da göstermiştir.[70]

BTC Türkiye'nin enerji koridoru olmasında önemli bir aşamadır.[71] BTC aynı zamanda Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan eksenine en önemli katkılardan birisidir. Terör saldırıları ya da sabotaj tehdidine karşı üç ülke askeri işbirliği içindedir.[72] Günlük 1 milyon metreküp olarak planlanan projenin 1998'de inşaatına başlansa da 1990'a kadar uzanan bir geçmişi vardır. Azerbaycan daha bir Sovyet Cumhuriyeti iken görüşmeler başlamış ve bağımsızlıkla birlikte hızlanan müzakereler 21 Temmuz 1994'te netice vermiştir. ABD'nin büyük çabaları neticesinde hayat bulan BTC petrol boru hattından 2005 yılında petrol pompalanmaya başlamıştır.[73]

Enerji güvenliği açısından Hazar ve Karadeniz sorunlu bir bölgedir. Azerbaycan Karabağ Sorunu, Gürcistan ise Güney Osetya ve Abhazya sorunu dolayısı ile güvenlik açıklarına sahiptir. Rusya Federasyonu ise özellikle Putin döneminde enerji sektörünü yeniden (büyük oranda) devletleştirip gücünü arttırma arayışındadır.[74] Kaynağını Azerbaycan ve Kazakistan'ın oluşturduğu BTC, bu güvenlik sorunlarına rağmen Türkiye'nin enerji stratejisinin en önemli ayaklarından birisini oluşturmaktadır.[75] BTC'nin bir başka fonksiyonu da ABD'nin Ermeni Lobisi'nin isteği dolayısıyla Azerbaycan'a uyguladığı ambargonun en azından bir kısmını delmesidir. Böylece Azerbaycan diğer alanlarda hala ambargo altında tutulsa da *enerji* sektörüne yatırım alabilmektedir.[76]

1990'lar –özellikle 1990'ların ilk başları- Rusya için sıkıntılı geçmiştir. Özelikle Azerbaycan ve Kazakistan batılı şirketlerle enerji anlaşmaları yapmışlardır. Bu da Rusya'nın Hazar Bölgesi ve Kafkasya'daki enerji politikası ve çıkarlarına uygun düşmeyen gelişmelerdir. Pratikte en büyük problem her konuda olduğu gibi Dağlık Karabağ sorunudur. Enerji anlaşmalarıyla birlikte Azerbaycan küçük bir Kafkas ülkesi olmasına rağmen ABD ve AB'nin stratejik bir dostu olmuştur. Batılı devletlerin etkin olma çabasına karşı Rusya 1996 yılında Şahdeniz alanına %10 ortak olarak katılıp baskılarını devam ettirme[77] fırsatı yakalamıştır. Kısaca Azerbaycan için enerji politikası veya diplomasisinde de Rusya hala en önemli aktörlerden birisidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye-Gürcistan ve Azerbaycan arasındaki özellikle enerji hatları ve ulaşım konusundaki işbirliği dolayısıyla bir *üçlü eksen* tanımlaması yapılmakta ve özellikle bu eksenin Rusya-Ermenistan ve İran arasındaki var olan eksene karşı olduğu söylenebilir. BTC ve Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi bu eksenin en önemli fiziki unsurlarını oluşturmaktadır. Ancak Rusya'nın 2008 ağustosunda Gürcistan'a müdahalesi ve Abhazya ve Güney Osetya'yı Gürcistan'dan ayırması neticesinde Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ekseninin

[70] Zeyno Baran, "Turkey and the Caucasus", Idris Bal (ed.), *Turkish Foreign Policy In Post-Cold War Era*, (New York: Brawn Walker Press, 2004): 271.
[71] Nadir Devlet, "Turkey's Energy Policy in the Next Decade", *Perceptions*, (Winter 2004 – 2005): 73.
[72] Eric Watkins, "First Leg of BTC Pipeline Inaugurated in Azerbaijan", *Oil & Gas Journal,* Vol. 103, No. 21, (2005): 26–30.
[73] Tuncay Babalı, "Implications of The Baku-Tbilisi-Ceyhan Main Oil Pipeline Project", *Perceptions*, (Winter 2005): 29–58.
[74] Gareth M. Winrow, "Energy Security in the Black Sea-Caspian Region", *Perceptions*, (autumn 2005): 89–90.
[75] Pınar İpek, "The Aftermath of Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Challenges Ahead for Turkey", *Perceptions*, (Spring 2006): 2-3.
[76] Özden Zeynep Oktav, "American Policies towards the Caspian Sea and The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline", *Perceptions*, (Spring 2005): 27–28.
[77] Fariz Ismailzade ve Kevin Rosner, *Russia's Energy Interests in Azerbaijan*, (Global Market Briefings Series, 2006): 15–25.

gerçekliği/işlerliği de sorgulanmalıdır. Aynı şekilde, Azerbaycan'ın, Türkiye'nin başlattığı Ermenistan açılımı konusunda da isteksiz davranıp Rusya ile yakınlaşması bu eksenin varlığının sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır. Azerbaycan'ın son dönemdeki tepkilerini duygusal tepkiler olarak değerlendirmek pek de mümkün gözükmemektedir. Zira kendi güvenliği için Rusya'nın *peşine takılma* yolunu tercih etmiştir.

Soğuk Savaş sonrası eski Sovyet ülkelerinde milliyetçiliğin önemli bir dış politika kaynağı[78] olması da Güney Azerbaycan sorunu[79] ve diğer sorunlarının temel kaynağı olan Karabağ sorunu bağlamında Azerbaycan'ı daha da sınırlamıştır. Bu sorunların çözümü için kendi kaynakları yetersiz olduğu için bedavacılık arayışı ile Batıya enerji politikası üzerinden yaklaşmaya çalışmaktadır.

ABD, Sovyetler dağılınca, özellikle, Kafkasya ve Hazar Havzası'ndaki devletlerin demokratik batı yanlısı olması ve enerji güvenliği noktasında bir politika izlemiştir. Aynı şekilde Rusya bölgede yeniden güçlenmeden enerji anlaşmaları da yapmıştır.[80] 2000'li yıllarda Rusya bölgedeki etkinliğini arttırmaya başlamıştır. Bu bağlamda Rusya, Azerbaycan dış politikasındaki en önemli değişken haline gelmiştir. Son dönemlerde Azerbaycan dış politikasında hem güvenlik hem de sorunların çözümü için bölgesindeki en etkili ve tehlikeli gücün, Rusya'nın, peşine takılmak stratejini izlemektedir. Rusya'nın peşine takılmak ve suyuna gitmek aynı zamanda sorunlarının çözümü için bedavacılık arayışını da içinde barındırmaktadır. Batı ile olan ilişkileri de, aynı şekilde, Rus etkisini dengelemek adına bir bedavacılık arayışı olarak görülebilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

[78] Nikolaos Zahariadis, "Nationalism and Small-State Foreign Policy: The Greek Response to the Macedonian Issue", *Political Science Quarterly*, Vol. 109, No. 4, (1994): 647.
[79] Irina Morozova, "Contemporary Azerbaijani Historiography on the Problem of "Southern Azerbaijan" after World War II", *Iran & the Caucasus*, Vol. 9, No. 1, (2005): 85-120.
[80] Michael P. Croissant, "U.S. interests in the Caspian Sea Basin", *Comparative Strategy,* Vol. 16, No. 4, (1997): 353-367.